CHRISTOPHORI STAY

DE POESI DIDASCALICA DIALOGUS

BIBLIOTHECA ACADEMIAE SCIENTIARUM ET ARTIUM CROATICAE
ZAGREB
CROATIA

CHRISTOPHORI STAY
DE POESI DIDASCALICA
DIALOGUS

ETſi cæteræ omnes doctrinæ parvis primum ortæ initiis fuerint, ac levibus incrementis paulatim auctæ, tamen unius poetarum artis principia ipſa tam illuſtria extiterunt, ut Diis, deorumque Liberis auctoribus tribuerentur. Nimirum illa ſuavitatis novitate, ac rerum nunquam antea cognitarum admiratione capti homines, artem, & artifices, quos humani ingenii excedere vires crederent, facile conſecraverunt. Sed neque deinde, cum poetica multorum uſu ac ſtudiis excoleretur, aut conſuetudine ipſa fuit ejuſdem exiſtimatio imminuta, aut illa divinitatis opinio ſublata. Qui enim omnium animos tam mirifice allicere, ac tenere poſſent, non ſine divino afflatu id aſſecutos putabant. Unde proprios etiam ac certos Deos inflammandis poetis adjunxerunt. Verum hæc ipſa diuturna admiratio multorum tandem ſolertiam, ac gravium etiam philoſophorum animadverſionem excitavit: qui accurate perſpectis atque obſervatis excellentium poetarum artificiis, viiſque, quibus incederent, quas rationes tenerent, penitus inveſtigatis, ſi minus mirabiles, veriores tamen eximiæ facultatis cauſas quæſiverunt. Atque eorum quidem in eo multum verſata eſt induſtria, ut qua in re potiſſimum vis ac natura poeticæ contineretur, docerent. Unde variæ, interque ſe diſcrepantes plurimorum opiniones ſunt exortæ, quando alii in numeris concentuque carminis ineſſe omnem poetarum præſtantiam, alii in fabularum elegantia, in naturæ imitatione alii poſitam eſſe contenderent. Qua in controverſia, etſi multa acute ſolerterque dicerentur, illud tamen minus commode accidit,

 dit,

dit, quod nonnulli ſua de ſententia ne recederent, artis ipſius magnitudinem, nullis datis philoſophiæ partibus, imminuerunt. Siquidem poeticæ, quæ ſapientiæ conjunctione maxime creverat, a doctrina omnino ſegregandæ auctores fuerunt. Nam qui fabulis, aut actionum humanarum ſimulatione contineri poeticam defendunt, hi poetas a philoſophia aut prorſus revocant, aut, indulgentiores ut ſint, fabulis occultandas diſciplinas præcipiunt. Qui ſecus fecerint, ſeu qui perſpicue philoſophiam verſibus tradendam ſuſceperint; poetarum ſocietate interdictum his eſſe pronunciant. Ita uno verbo, eos omnes, quos Διδασκάλους dicimus, a poetarum numero excluſos volunt. Contra horum ſententias plerique ſane doctiſſimi Viri veterem poeticæ, ac philoſophiæ cognationem cum tuerentur, plurimis & rationibus, & exemplis ejuſdem ſive retinendæ, ſive redintegrandæ utilitatem dignitatemque comprobarunt. Quibus de rebus mihi etiam ſæpe multa ſunt quæſita, & nuper fuerunt cum eruditiſſimis, mihique amiciſſimis viris Antonio & Balbo accuratius diſputata. Apud A. enim cum eſſem, eaque de re forte exortus eſſet ſermo, paulatim, ut in diſſerendo fit, quidam nos orationis ardor in intimas illius controverſiæ partes induxit. In quo illud etiam gratiſſimum fuit, quod inde ſingularem A. in his etiam elegantioribus litteris intelligentiam intuerer. Nam illum quidem multis eſſe ac graviſſimis diſciplinis egregie inſtructum ex ſumma, quæ mihi cum illo interceſſerat, neceſſitudine ſatis noveram. Siquidem quotidie fere una cum aliis eruditis viris, quorum familiaritate utebamur, ſive illum conveniebam, ſive ad me ille commeabat. In quorum conſuetudine cum elegantiſſimorum hominum ſermonibus omni urbanitatis, ac litterarum ſuavitate conditis plurimum fruebar, tum ipſius A. inſignem doctrinam potiſſimum admirabar. Sed tantam in illo ineſſe politiorum etiam ſtudiorum ſcientiam nunquam certe animadverteram, quantam ex ea, quæ inter nos fuit orta his de rebus controverſia, perſpexi. Nam cum maturius, quam cæteri ſolerent, ad illius domum me contuliſſem, eodem advenientem offendi B. eximiæ indolis juvenem, quique ad excellens ingenium parem diligentiam, ac diſcendi

cu-

cupiditatem adjunxerat. Quapropter libentiſſime ſeſe ad A. applicaverat. At A. quo illius deſiderio obſequeretur, incidere interdum hujuſmodi de litteris ſermones non ægre patiebatur, ut de doctrinarum ſtudiis præclaré & ipſe multa afferret, & alacre B. ingenium ad cogitandum, ac dicendum commoveret. Itaque cum A. tum unà adiiſſemus, in legendo, & commentando non mediocriter intentum ac defixum deprehendimus. Cui B. vereor, inquit, ne minus opportuni ſimus, qui tam occupatum interpellamus. Vos verò, inquit A., percommode adeſtis; ab ea enim, qua diſtinebar cura, non tam ſevocatis, quam ad illam mecum partiendam acceditis. Heſiodi Theogoniam paulo attentius perlegebam; ſiquidem vetuſtiſſimum ac in primis nobilem poetam conſidero tanquam præclarum quoddam religionis ac doctrinæ illorum Græciæ temporum nobis reliquum monumentum. Quot enim in illo, quàm inſignes de divina vi, ac natura, quot de elementis, ac rerum cauſis, quàm ſuavibus fabulis incluſæ ſententiæ! Sed hoc loco vetus illa didaſcalici carminis, & doctrinæ allegoriis obtegendæ ratio occurrebat animo, ac mecum cogitabam, quanta in hoc poeticæ genere commutatio deinde eſſet conſecuta, cum amplificatis doctrinarum ſtudiis ipſa rerum obſcuritas, ac difficultas ab ea fabulandi conſuetudine poetas retraxiſſet. Tum B. at cur, inquit, non priſtinum hunc morem deinceps etiam retinere potuiſſent, aut cur noſtri nunc homines repetere vetuſtam illam muſarum ingenio magis accommodatam rationem, ac redintegrare non poſſint? Equidem ut arbitror, tunc multo ornatior hæc poeticæ pars eſſet, atque ex animatis his fabularum ſimulacris ſenſus & vita quodammodo, ac magna certe carminibus vis accederet ad amovendam omnem diſciplinæ moleſtiam, & obſcuritatem doctrinæ. Tum A. quis, inquit, non tibi illud aſſentietur, miram eſſe ſuavitatem fabulis, ſi lucem rebus afferant? Sed quam quæſo unquam viam reperiri putas, qua obſcuras res etiam ac difficiles quiſpiam expedire, ac illuſtrare fabulis poſſit? Unde tantam fabularum ſupellectilem accerſet, quæ par ſit tam multiplicibus, ac tam variis exprimendis doctrinis? Ac ſi quis

ſin-

ſingularis ingenii facultate id etiam aſſequetur, quo tamen pacto efficiet, ut quæ ita fingendo involverit, ea facile ab aliis intelligantur? Sint enim aliquæ mitiores doctrinæ partes, quæ fortaſſe iſthæc involucra non omnino reſpuant, verum ſi de difficilioribus naturæ cauſis erit agendum, cenſesne res ſua ſponte impeditas, fabularum acceſſione non impeditiores etiam atque obſcuriores futuras? Tum B. At ego, inquit, obſcuris etiam rebus magnam inde lucem adfuturam mihi perſuadeo. Quippe illa ipſa alienæ formæ ſimilitudo quantum valet ad hominum ingenia excitanda! Proinde iſthæc fabularum latebris includendæ veritatis ſolertia mihi videri ſolet præſeferre quandam illius, quæ in Virgilii Bucolicis eſt, puellæ ſpeciem fugere ac latere velle ſe idcirco ſimulantis, ut & inveſtigandi ſui cupiditatem aliis injiciat, & inveniendi jucunditatem acriorem. Tum Ego, atqui miram hanc omnem, inquam, acuendæ intelligentiæ vim, quam dicis ineſſe fabulis, nulla re aptius, quam ipſo fabularum exemplo refutari poſſe opinor. Ne recedam longius, Heſiodi, quem cæteris ad imitandum propoſuiſti, teſtibus utar fabulis. Quid enim iiſdem obſcurius, quid incertius? Neque nobis has tenebras temporum, quibus ab illo recedimus, longinquitas attulit. Æque in illo explicando diſcrepantes eorum etiam ſententiæ fuerunt, qui ab illius ætate multo propius aberant. Scimus Zenonem Stoicum in ejus fabulis interpretandis ſuſtuliſſe omnino receptas illas cognitiones deorum, & rebus inanimatis ac mutis docuiſſe hæc tributa nomina. Quid igitur noſtri poetæ ſibi polliceri nunc poſſint, quando iſte fabulandi uſus, tanquam Egyptiorum ænigmata, tandiu obſoleverit? Quamobrem ſi quis nunc fabulas in rebus præſertim difficilioribus explanandis revocet, meo judicio perinde faciat, ac ſi incertas ac dubias rerum notas magis ad divinandum, quam ad intelligendum proponat. Tum B. Quid cauſæ eſt, inquit, ut ob variam Heſiodi interpretationem totum fabularum genus in invidiam adducas? Uſuvenire enim facile potuit, ut ejuſmodi fabulas ſuis verſibus Heſiodus includeret, quæ tunc ipſa ſermonis conſuetudine faciles apertæque eſſent, quarum de-

Inde cum intercidiſſet uſus, intelligentiam, quæ ſequerentur, ætates non tenerent. Sed fabularum ſuavitatem ſi probamus, non eſt, cur ob hujuſmodi latebras ſint rejiciendæ. Siquidem huic obſcuritatis incommodo mederi nullo negotio poſſumus, ſi ejus generis fabulas uſurpemus, quæ non arbitratu cujuſpiam, nec opinionum, aut morum inconſtantia effictæ ſint, ſed ab ipſa naturæ ſimilitudine ac veritate depromptæ. Eædem enim neque intercidere unquam poſſunt, neque obſoleſcere. His velut a natura impreſſis notis ac veſtigiis cum inſiſtent poetæ, facile ac jucunde ad res cognoſcendas nos deducent. Quare in conficiendis ſuis fabulis volo, ut has arripiant, ac ſequantur, ex quibus appareant, quæ in rebus inſunt, ſimilitudines, ac propinquitates. Has dum inter ſe component, atque aliarum vultus ad alias transferent, atque immutabunt, ea ipſa alienæ imaginis inducta ſpecie mirum in modum intelligentiam atque animadverſionem legentium acuent. Exemplo antiquiſſimæ Pythagoreorum fabulæ rem apertiorem faciam. Non ignoras, quæ vis, quæ ſignificatio illorum harmoniæ fuerit, atque illa Phœbi imagine Muſas cithara in orbem moventis, quàm apte omnem gravitatis doctrinam comprehenderint, ac pene ſubjecerint oculis. Quod quidem quo alio artificio fuit a Pythagora perfectum, niſi ſimilitudine fidium ad planetarum motus exprimendos traducta? Nempe cum miram utrinque conſenſionem exiſtere deprehenderet, intervalla intervallis, ſonos motibus congruere, hæc inter ſe commutanda eſſe duxit, ſiderum curſus Phœbi ac Muſarum ſpecie veſtiendos, fabulæ hilaritate condiendam doctrinam. Hunc in modum muſicarum rationum effigie leviter ac venuſte adumbrata cæleſtium converſionum naturam ac mores expreſſit: ut quæcumque de illa trahendi vi, & gravitatis legibus deinde ſunt comperta, univerſa fere ſub hoc uno fidium involucro fuiſſe incluſa videamus. Quare cur cæteræ etiam philoſophiæ partes ſane minus difficiles atque involutæ, æque explicari non poſſint, cum hæc tam obſcura ac multiplex gravitatis ratio fuerit unius fabulæ adminiculo tam commode expoſita? Tum A., egregii ſane, inquit, exempli tibi in mentem

tem venit, & quo uno controverſiam omnem facile conficeres, ſi de occultandis doctrinis, atque eo fabularum integumento celandis quæreremus. Quamquam enim hic (me intuens atque arridens) inde ullam hujuſmodi ne conjecturam quidem faceret: ſed poſt ſtellarum converſiones diu perſpectas. & illas gravitatis vires ex ipſa cæli obſervatione tandem patefactas tum primum harmoniæ ſimilitudinem ſiderum motibus accommodatam fuiſſe, & poſt eventum nos Ædipos eſſe cœpiſſe tecum contenderet. Ambiguas res nimirum facile ad quamcumque partem flectimus, utque lucos ac prælia in nubibus, ſic in veterum fabulis multa, quæ illi ne ſuſpicati quidem fuerunt, intuemur, atque in illis interpretandis plus nos ipſi fingimus, quam illi in lucubrandis. Sed pugnare tecum nolo, liberalius etiam agam, & concedam illo fidium involucro fuiſſe revera omnem gravitatis doctrinam, ac duplicatas reciprocas, ut vocant, illas etiam rationes, ſi ita placet, incluſas. Verum ad illud, de quo agimus, quantum id referet? Neque enim diſputamus de illo fabularum genere, quæ, quaſi myſteria quædam ad doctrinas ab oculis hominum amovendas erant inſtitutæ, neque inficiamur iſtiuſmodi fabulis difficiles etiam diſciplinas implicari quoquo modo poſſe, atque involvi. Unum hoc defendimus: quo magis fictis his commentis involutæ ſint, eo impeditiorem earumdem intelligentiam fore, atque ita fabulas ad occultandam philoſophiam opportunas eſſe poſſe, ad illuſtrandam non poſſe. Quare Pythagoreis relinquamus hunc fabulandi morem: nos ſi a didaſcalicis illuſtrari philoſophiam volumus, iſthæc integumenta ab eorumdem verſibus arceamus. Quo enim pacto fabulæ veritatis interpretes eſſe poſſunt, ſi ipſæ interpretes alio interprete indigebunt? Nam ſi ob ſuavitatem carminis adhibendas cenſes, qui quæſo lepor, quæ jucunditas ex obſcuritate ac tenebris exoriri unquam poteſt? Perſpicuitatem enim præſertim cum de abditis rerum cauſis erit agendum, primam dicendi virtutem eſſe judico, utque egregiæ picturæ, ſic omnem ſcribendi laudem intercipi, ſi luce careat. Atque hanc unam ob cauſam opinor fuiſſe fabulas a veterum ſapientium carminibus paulatim rejectas,

atque

atque ab Empedocle, Parmenide, atque aliis Italicæ diſciplinæ philoſophis idcirco hunc apertis verſibus philoſophandi uſum fuiſſe demum introductum. Tum B. acriter oppugnari me, inquit, & loco pene dejici faterer hac obſcuritatis calumnia, atque his Empedoclis, atque Italicorum exemplis, niſi opportune occurreret, quem ſubſidio advocare, & cujus judicio fabulas tutari facile poſſim. An Platonis vobis in mentem non venit? Nonne uno illius exemplo omnem hanc Italicorum auctoritatem, & omnes abrogandæ fabulæ rationes prorſus labefactatas videtis? Quis enim unquam non ſolum philoſophorum, ſed etiam poetarum eſt æque atque ille iſtiuſmodi fingendis ac fabricandis commentis delectatus? Itaque ob idipſum comminiſcendi ſtudium Homerum philoſophorum nuncupatum fuiſſe opinor. Tum A. imo, inquit, Platonem totum a nobis eſſe judico. Quando enim iſthæc fabularum ornamenta, niſi in facilioribus argumentis adhibet? Sed cum ad obſcuriores rerum cauſas explicandas interdum delabitur, quam accurate omnem comminiſcendi licentiam removet! quam aperte omnia, quam nude pronunciat! Illius, quæ in Timæo eſt, de univerſitate naturæ, diſputationis velim recordere. Quod magis a fabulis remotum atque alienum eſſe poteſt loquendi genus, quam quo ille difficilem de corporum elementis quæſtionem exponit? Quo planius res expediat, nonne arithmeticæ etiam numeris, ac geometriæ figuris utitur? nonne iiſdem verbis explicat, quibus in iis artibus tradi ſolent? Cujus igitur rectius, quam Platonis auctoritatem nobis vindicemus, qui cum iſto conſectandæ fabulæ ſtudio traheretur, omnem fingendi rationem in obſcurioribus rebus explicandis deſerit atque abjicit, & reipſa identidem dictum illud comprobat, quod uſurpare erat ſolitus: veritatem nimirum fabulis omnibus eſſe ſuaviorem? Tum B. ægre, inquit, Platonis auctoritatem extorqueri mihi paterer; neque enim, opinor, complura mihi illius exempla deeſſe poſſent, ſi philoſophorum teſtimoniis nobis eſſet pugnandum. Sed quid attinet in iis immorari, quando poetarum mores exquirimus? Quare cæteros omittamus, & horum tantummodo exem-

pla intueamur. Tum A., quid ſi eos, inquit, nihilo æquiores ſis habiturus, & eorum etiam ſubſidiis deſtitutum te ſentias? ac non unum aliquem e populo, ſed ipſum latinorum poetarum principem teſtem adhibebo. Pervulgatos & pulcherrimos Virgilii de Anima Mundi verſus velim in memoriam revoces. Nonne apertiſſime Stoicorum ſententiam exponi, & omnia fabularum involucra removeri vides? Alios etiam Georgicorum, & Bucolicorum locos recordere: nam & Silenum Epicureorum more philoſophantem, & cauſas rerum aperte ubique explicatas agnoſces. Hoc loco B., equidem, inquit, nunquam Virgilium tot locis, tamque conſtanter in difficilioribus doctrinis refugientem fabulas animadverteram. Tum ego, at eundem, inquam, hunc morem rejiciendæ in rebus obſcuris fabulæ fuiſſe æque conſtanter omnium latinorum poetarum uſu comprobatum facile poſſem oſtendere. Sed ad Virgilii auctoritatem unius Ovidii exemplum adjiciam: eſt enim fortaſſe cæteris omnibus ad probandum accommodatius, quippe a poeta fabularum ſtudioſiſſimo deſumptum. Meminiſtine ejus uberes illos, ac luculentos de Pythagoræ Metempſychoſi verſus? Noſti quam enucleate, quam diu in omni illa expedienda doctrina immoretur? Nonne, quaſi lege aliqua impeditus, quæ vetet doctrinis immiſceri fabulas, in medio fabularum æſtu inſtituti ſui repente immemor miſſas facit allegorias, & rem omnem illis fingendi integumentis exſolutam ac nudatam explicat? Hoc loco A., quidni igitur, inquit, controverſiam jam omnem ſublatam confitemur? & poetis cum data opera ſeſe ad diſciplinas verſibus illuſtrandas convertunt, ab omni fingendi licentia abſtinendum ſtatuimus? Nam cum iis quidem, qui leviora ac faciliora argumenta pertractant, indulgentiores eſſe poſſumus: in manifeſtis enim rebus nihil lucis, acceſſione fabulæ, detrahitur, jucunditatis vero non parum adjungitur. Sed hujuſmodi feſtivitates a gravioribus doctrinis omnino removendas cenſeo, & tanquam inutiles ornatus in palæſtra adhiberi ſolitos, in veris certaminibus, quia oneri ſunt, motuſque corporis impediunt, abjiciendas.

Tum B., me ſane, inquit, tam luculentis exemplis a tuenda

da fabula pene retraxiſtis; ſed illud vereor, ne ſi didaſcalicis fabulas omnino tollimus, unà omnem, quæ poetarum eſt propria, vim, & nomen ipſum adimamus. Scitis enim quam multi, neque ii quidem indocti, ſacra potius ſine cantu ac tibiis, ut ajunt, quam poetam ſine fabulis eſſe poſſe affirmant. At nos, inquit A., non leviorem Heſiodi, quem paulo ante legebam, auctoritatem illis opponemus. Ait nimirum in Aſcræ vallibus a ſeſe auditas eſſe Muſas, cum profiterentur, noſſe ſe multas dicere veroſimiles fabulas, ſed veritatem ipſam item noſſe, atque etiam malle dicere.

Ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοῖα·
Ἴδμεν δ' εὖτ' ἐθέλωμεν ἀληθέα μυθήσασθαι.

Ipſo muſarum teſtimonio aperte philoſophandi rationem, ut vides, tuetur: ſed quo demum vocabulo didaſcalicos appellemus, non magnopere laboraverim. Placet illa Adiſſoni in refellendis Miltoni obtrectatoribus urbanitas, qui negabant illius poema heroicum eſſe nuncupandum, propterea quod primæ poematis partes Deo eſſent aſſignatæ; at vos, inquit, ſi heroicum dici minus lubet, divinum appellatote; ita DIdascalici, ſi minus fabulæ, veritatis ac ſapientiæ poetæ per me licet nuncupentur. Tum B., ne ego quidem, inquit, controverſia nominis magnopere torquerer, niſi rem ipſam in hac verbi contentione agi viderem, & poeticæ vim omnem ac naturam in diſceptationem vocari. Si enim fabulas non ſua ipſarum cauſa a poetis conquirendas putas, tamen oportet, ut ob eam imitandi neceſſitatem, qui eſt præcipuus poetis finis propoſitus, retinendas fateare. Scis enim pleroſque cenſere omnem poeticæ præſtantiam in humanarum actionum imitatione eſſe poſitam, hujus autem imitationis tanquam miniſtras eſſe, atque effectrices fabulas. Quorum quidem ſententia, etſi mihi aliquam dubitationem afferre ſoleat, tamen magnopére moveor, cum conſidero eandem imitandi legem ab ipſo poetarum Reipublicæ quaſi conditore Ariſtotele latam eſſe. Qui propterea Empedoclem, quod nullis adhibitis fabulis ab hac imitandi

no-

norma receſſiſſet, & nudis verſibus philoſophiam eſſet perſecutus, a poetarum civitate excludendum ſanxit. Quid quod idem germanam imitandi rationem illam eſſe ſtatuit, cum poetæ eos ipſos, de quibus agunt, loquentes inducunt. Si ab hac alienæ perſonæ ac ſermonis ſimulatione quidpiam receſſerint, reſque geſtas per ſe ipſi narrandas ſuſceperint, narratores tum eſſe, non Imitatores, nec poetas appellandos pronunciat. Quare quid Didaſcalicis fiet? Quid ex eo poetarum artificio reliquum illis erit? cum non modo in nulla actionum imitatione verſentur, ſed ipſa etiam hujus imitationis quoquo modo ſimulandæ inſtrumenta fabulas illis auferamus. Tum A. me etiam, inquit, vehementer moveret, ac frangeret Ariſtotelis auctoritas, quem poetices conditorem jure nuncupas, & quem æque aliarum complurium doctrinarum artificem appellare poſſumus, cum tot diſciplinas antea diſperſas ac diſſolutas ſummâ ingenii ſolertiâ primus conſtrinxerit, in artemque redegerit. Sed quo magis præclara atque egregia omnia de hoc artium moderatore ſentio, eo difficilius mihi in animum poſſum inducere hac illum mente fuiſſe, ut poetarum ſtudia ullis brevioribus ſpatiis, quam naturæ ipſius amplitudine circumſcriberet. Nam ſi ex hac rerum univerſitate excluſos ad humanarum actionum imitationem quaſi in exiguum gyrum compulit, & ſi ad illas, quas commemoraſti, imitandi leges eorum præſtantiam æſtimare oportebit, jam Homerum ipſum, quem alioquin cæteris omnibus prætulit, poſt mimorum etiam, atque Atellanarum ſcriptores ponamus, neceſſe erit. Nimirum poetam tum illum dumtaxat appellabimus, cum alios loquentes inducit: illam autem ejus poematis partem longe majorem atque ampliorem, in qua nullo alieno indicato ſermone ex ſe ipſe nobis deorum atque hominum facta, mores, ingenia mirifice exprimit, credo, repudiabimus, nec proinde imitatorem nec poetam ibidem illum eſſe cenſebimus? Tum B. ſed fortaſſe, inquit, Ariſtoteles non tam poetas, quam genera ipſa poematum exquirens, interque ſe comparans illud intuebatur, quanam in re potiſſimum vim naturamque carminis poneret. Quæ ſi in hoc ſita eſt maxime, ut nos æque moveat, ac ſi ocu-

oculis atque auribus res ipſæ in animos influerent, nihil propius ad hanc aurium atque oculorum fidem accedet, quam hæc alienæ perſonæ ac ſermonis imitatio. Atque idcirco, opinor, perfecti poematis exemplar, veraſque imitationis ſedes tragœdias eſſe ſtatuit. Nam etſi poetæ alias etiam habeant, quas ſequi poſſint, rerum effingendarum rationes, tamen, ſi ab hac una alieni ſermonis inductione receſſerint, deſcribere illos tunc potius, quam imitari dixeris. Hic A. ſed ſi hac, inquit, deſcribendi opera ita nos commovebunt, ut res ipſæ, ſi objicerentur ſenſibus, non acrius percellerent, quid intereſt deſcribere ne, an imitari iſtud dicamus? Quid enim refert, an alieno ſermone, an carminis vi, cæteriſque artis miraculis moveamur? Non Œdipum ipſum, cum ſeſe Laii interfectorem fuiſſe comperit, in ſcena ejulantem, ſed ab aliis narrari illius luctum audimus, neque tamen idcirco minus exhorreſcimus. Tam apte eſt enim doloris illa vis, tam ad veritatem naturæ deſcripta, ut audire lamentantem, ac fibula ſibi evellentem oculos videre videamur. An Briſeidis ab Achille diſcedentis dolorem uno Homeri verſiculo deſcriptum non melius intelligimus, quam ſi diutiſſime conquerentem induceret? An ulli ſermones vim poteſtatemque deorum tantopere exprimere poſſent, quam cum Neptunum duobus paſſibus ab Eubœa ad Lemnum pertingentem, aut Jovem pro Trojanis ab Ida propugnantem divini poetæ verſus pene oculis ſubjiciunt? Sed ut hominum, ac deorum actiones omittamus, cum ad alias naturæ partes ab omni ſenſu intelligentiaque remotas ſeſe convertit, ac cæli terræque regionibus ob oculos poſitis mundi totius aſpectu mirifice nos detinet, num imitatorem tum illum omnino deſinere eſſe cenſebimus? Num omnem iſtam imitandi, noſtrique percellendi rationem ſolis humanarum actionum finibus concludemus, perinde ac ad cæteras res nullas, cum ad naturæ ſimilitudinem expreſſæ ſint, iſta noſtrorum afficiendorum animorum virtus permanaret? Nam cum in hac rerum univerſitate permulta ſint inanima quidem, nulloque ſenſu prædita, in quibus tamen plurima vis ineſt, ſive magnitudine, ſive ordine, ſive alia multiplici ac varia ſpecie nos commoven-

vendi, ſatis erit manifeſtum in earundem rerum imagine exprimenda magnam æque poetis relictam eſſe copiam ad voluptatem, triſtitiam, admirationem, alioſque ſenſus in nobis excitandos. Iidemque tum tandem germani imitatores erunt putandi, cum hanc univerſæ naturæ imitationem fuerint aſſecuti. Siquidem etiam tenuiorum artificum, quos ob hujuſmodi imitandi ſtudium tacitos poetas appellamus, laudamus induſtriam; & quibuſcumque in rebus naturæ ſimilitudinem effinxerint, tanquam præclaræ imitationis exempla commemoramus: unde Mironis vaccam, Apellis equum, uvas Zeuxidis, linteum illud demum Parrhaſii adhuc recordamur. Sed quanto præclarior eſt poetarum laus, qui cæteris omnibus ampliores habent imitandi fines propoſitos, neque ſingulas leveſque tantummodo res, ſed univerſas ac maximas miro artificio poſſunt effingere, atque omnem conſpectum & imaginem naturæ quaſi tabulam nobis ad intuendum proponere? Itaque hanc infinitam naturæ imitationem illis eſſe attributam, eorumque facultatem his pene immenſis vagari finibus ab Ariſtotele fuiſſe animadverſum etiam ſine ullis teſtibus ob ſingularem illius ingenii magnitudinem mihi ſatis perſuadeo. Sed id ipſum locupletiſſimo Laertii teſtimonio nobis etiam eſt proditum. Ait enim Ariſtotelem in eo, quem de poetis ſcripſit libro, luculenter fateri, optimis quibuſque dicendi modis, ac poeticis figuris Empedoclis verſus eſſe egregie inſtructos, ut proinde Empedoclem homericum omnino eſſe affirmet. Verum hanc Ariſtotelis in judicio de Empedocle ferendo varietatem inde profectam eſſe exiſtimo, quod in ſuis de poetis libris univerſum de omnibus rebus dicendi poetarum artificium exquireret; in eo autem, qui unus e multis reliquus eſt illius poetices liber, ut Socrates philoſophiam, ſic ille poeticam a mundo ac cælo ad mores transferens ſola humanarum actionum, quam Epici ac Tragici ſequuntur, imitatione conſtrictam expendat. Tu vero, inquit B., præclare & ſummi viri prudentiam ab omni judicandi inconſtantia vindicaſti, & ſcrupulum mihi quendam ac dubitationem, quæ ex hac imitationis lege reſidebat, animo exemiſti; ægre enim adduci poteram, ut Vir-

Virgilii Georgica ob eam imitationis inopiam non divini poetæ opus exiſtimarem, aut ipſum Lucretium tametſi ſedulo, ac naviter philoſophantem, ob ſublimem ac ſingularem illam dicendi rationem, non item homericum, ac ſummum poetam crederem. Quid multa? ipſos epicos, & grandiores poetas non ad ſolam illam imitandi normam putabam exigendos: aliud quiddam majus atque amplius eſſe oportere arbitrabar, unde ſuos illi cultus, ſuoſque ornatus accerſerent. Siquidem noveram Triſſini poema illud quidem ad conſtituendæ fabulæ leges & ad Iliadis exemplar accuratiſſime compoſitum in bibliothecis pene deliteſcere; Areoſti vero Orlandum veterum veſtigiis non tam ſollicite inſiſtentem, ac nonnunquam abipſa veritate naturæ ultro aberrantem, tamen ob mirum illud dicendi genus videbam in manibus omnium eſſe, ac meipſum illis deliciis, ac pene præſtigiis rapi, atque allici ſentiebam. Tum A. quare ſublatis atque exſolutis his tanquam nodis, quid dubitabimus jam illud ſtatuere in humanarum actionum imitatione non eſſe reponendam omnem poetarum laudem. Equidem illud etiam adjunxerim, ne in ipſa quidem ampliore naturæ imitatione illam eſſe unice poſitam; & quanquam hæc naturæ veritas ac ſimilitudo poeticæ ſolum ac fundamentum ſit, non in illa una tamen eſſe omnia, ſed ab alio fonte derivandam ſingularem illam vim ac præſtantiam. Ac ſi dicendum eſt, quod ſentio, hanc præſertim locandam arbitror in illo poetarum proprio cogitandi ac dicendi genere, quo ita jucunde omnia admirabiliterque exprimunt, nihil ut eſſe poſſit nec ad res cognoſcendas pulchrius, nec ad legentium delectationem præclarius. Qui iſtiuſmodi ornatu compti inſtructique ſunt, hi ſane in quaſcumque naturæ regiones ingrediantur, ſive de hominum actionibus, ſive de rerum initiis, ſive de adminiſtranda Republica, ſive de Religionum ſanctitate agant, quodcumque denique argumenti genus pertractent, omni laude cumulati poetæ nuncupentur. Si qui vero eo comptu careant, illos nullo imitationis, nullo fabularum ſubſidio, hujus pulchritudinis inopiam compenſaturos opinor. Tum B. iſta mihi, inquit, mirifice probas: ſed quanam in re potiſſimum hoc

ipſum

ipſum ſingulare dicendi genus collocas? Unde hunc tantum ornatum exoriri putas? Quibus tandem artibus utendum, ut hanc excellentiam, hanc præpotentem ac dominam animorum vim quiſpiam poſſit aſſequi? Arduam, inquit A., ac difficilem omnino rem poſtulas, & quæ, cum caput totius artis ipſa ſit, nulla arte fortaſſe tradi poſſit. Sed quibus a natura dati ſunt quidam celeriores animorum motus, in iis certe magna inſunt adjumenta ad hanc, de qua dicimus, præcellentem pulchritudinem comparandam. Sic enim cenſeo: peculiare hoc eſſe acrioribus quibuſdam ingeniis atque ad muſarum ſtudia natis, incredibili ut ſagacitate atque animadverſione vigeant, ad varios rerum aſpectus ut ſubito excitentur, atque ad earum imagines excipiendas agiles atque experrecti ſint. Quæ cæteros languidius impellunt, ipſi acriter ſentiunt, celeriterque arripiunt; omnes rerum gradus, diſcrimina omnia, varietates, ſimilitudines, vim animadvertunt, interque ſe conferunt. In animis recenti hoc imaginum appulſu agitatis, eoque fervore raptis permultæ ſubito oriuntur, atque inter ſe permiſcentur rerum antea perceptarum formæ, ex quarum mira conjunctione ipſi varie commoventur, ad hilaritatem, ad mœrorem inducuntur, inflammantur, exardeſcunt. Neque vero hujuſmodi rerum perceptio obſcuriore quodam ſenſu concluditur, ut cum multæ in imperitorum etiam animos aliquando ſpecies influunt, neque cauſas, cur ita afficiantur, tenent. Hoc enim habent præſtantiora ingenia, ſummam ut ſentiendi vim par intelligendi ſolertia conſequatur. Inter illos rerum appulſus, animique noſtri motus, quæ cognatio intercedat, exquirunt: cumque ut nervos in fidibus, ita a variis rerum formis varie animos percelli ſciant, eorumque motus tanquam chordarum ſonos triſtes, aut jucundos eſſe, quæ movendis atque in quamque partem inflectendis mentibus aptiores ſint imagines, vident. Atque ita in intimos animorum ſinus, ac ſenſuum & cogitationum ortus penitus illapſi ad ipſos voluptatis ac pulchritudinis fontes perveniunt. Quam vim cum animo ſemel hauſerunt, cultuſque atque ornatus univerſos contemplati ſunt, poſtquam ad ſcribendum acceſſerunt, ad illius præclaram

ſpe-

ſpeciem omnem dicendi rationem dirigunt, illius colore ac lineamentis omnia conveſtiunt. Perinde enim ut ipſi affecti ſunt, ita nos movent, & quos in rebus cogitandis ipſi percipiunt impulſus, eoſdem in explicandis ad nos transferunt, nobiſque impertiunt. Tum B. ab altiſſimis, inquit, & pulcherrimis initiis poetarum præſtantiam repetis, & pene ad ſimilitudinem illius, qui in Platone eſt, opificis Dei formarum contemplatores & effectores nobis poetas egregie deſcribis. Quidni enim creare quodammodo res ac gignere cenſeantur, qui nos, in quas velint, cogitationes inducant, in quoſcumque motus inflectant, noſtroſque ſenſus dicendo validius moveant, quam præſentes res ipſæ movere poſſent? Nimirum inde exorta eſt eorundem illa vis ac virtus, atque inde profecta ſunt illa miracula ac portenta, quibus nobis hanc rerum aſpectum formoſiorem, & in ipſa natura pulchriorem alteram naturam efficiunt. Hinc ſi ad narrandos hominum eventus, vitæque caſus ſe conferunt, tam variis luminibus diſtinguunt omnia, ut perjucunda ea ipſi dicendo præſtent, quæ experiendo ob quotidianam rerum ſive pravitatem, ſive ſatietatem, vitæ ipſius tædium nobis afferunt. Ipſæ ægritudines ac perturbationes animorum, quæ tam acriter nos cruciant, ſi ab ipſis excitantur, gratiſſimæ ſunt: ſuaviter nos angunt, ad dolorem, ad miſericordiam impellunt, metum denique, ac terrorem ſumma cum voluptate conjungunt. Quid quod magnitudinem, ordinem, varietatem, qualem fruſtra in rebus exquirimus, ad noſtra deſideria ſuis ipſi imaginibus accommodant, & pene explent illam, cui nunquam facere ſatis poſſumus, infinitam animorum cupiditatem. Unde cum admirabilibus eorum artibus detinemur, a communi vitæ contagione atque tædio ad quaſdam beatorum hominum ſedes videmur ſecedere. Sed nulla in re, inquit A., mirabilior atque utilior eorum eſt opera, quam cum res a ſenſibus, intelligentiâque communi remotiſſimas nobis propius admovent, & veritatem ipſam, ac rerum altiſſimarum cognitiones ad oculorum conſuetudinem traducunt, ac ſuavibus ſimulacris involutas in animos inferunt, ut quæ cogitando atque intelligendo aſſe-

qui vix poſſumus, quaſi intuendo teneamus. Conſentanea nobis eſt hæc una maxime rerum cognoſcendarum ratio, utpote cui diu a pueris nos natura ipſa aſſuefecerit. Atque idcirco a ſenſuum ſocietate ſevocare atque abſtrahere animos, ac ſequi ſimplex ac ſincerum illud intelligendi genus ſine labore non poſſumus, neque ſine ſingulari jucunditate ad informationem naturæ ac ſenſuum conjunctionem revocamur. Ita ex ipſis anguſtiis, quibus animi obſequio & indulgentia corporis adſtricti coercentur, poetæ egregiam & delectandi, & juvandi opportunitatem quæſiverunt. Hoc loco B., tu vero, inquit, illuc, quo maxime optabam, rem deduxiſti: hæc enim quæ poſtremo loco ſunt a te dicta, Didaſcalicorum facultatem, unde digreſſi ſumus, præſertim attingunt, unàque aperiunt errorem illorum, qui hos a muſarum artibus propterea removent, quia res a ſenſuum uſu longe abductas, ac intelligentia comprehenſas pertractant, atque ita in eo reprehendunt, in quo potiſſimum ipſi præſtant. Nam ſi formarum illa ubertas, in qua præcipua vis carminis eſt poſita, a rerum ubertate proficiſcitur, undenam amplior poterit, quam a doctrinarum fontibus effloreſcere? Quæ unquam ſedes pulchritudinis erit aptior, quam veritas, ac rerum plurimarum ſcientia? Ubi magis alitur animus, aut unde poteſt imaginum effectrix ingenii vis fecundior exoriri atque erumpere? Quippe in rerum maximarum intelligentia defixa mens majores etiam habet impetus, ut, quæ penitus intimeque perviderit, pulchre item ſplendideque efferat. Quare poetarum animos excitat hæc artium doctrinarumque cognitio, & quaſi materiem viresque ſuppeditat illuſtribus illis ſimulacris, quibus aſperas res ornant, obſcuras ac difficiles illuminant, & quaſi quibuſdam inſignibus variant, ac pene depingunt. Quanquam quæ pictura exprimere tam apte poteſt, tamque multipliciter, quæ poetæ interdum ex abditioribus eruta naturæ latebris educunt? Nam omnis demum pingendi fingendique ars quid aliud poteſt, niſi extremam tantummodo faciem oſtendere, & commodiores rerum aſpectus uno oculorum intuitu, uno temporis momento circumſcriptos? Hi vero intimos corporum atque animorum receſſus aperiunt

riunt, mutationes omnes ac viciſſitudines deſcribunt, cæcaſque res omnino atque ab aſpectus judicio longiſſime abductas conformatione quadam ac figuris inſtruunt. Tum ego, sed ſi Didaſcalici, inquam, in ſuis verſibus efficere illhæc omnia poſſunt, quid jam erit ab eorumdem præſtantia fabularum deceſſione detractum? Aut cur non æquo animo fictis illis commentis careamus, cum hæc eadem nec minus ubere ornamento compenſent, nec ipſis fabulis fere diſſimili? Hoc loco A. bene, inquit, narras, cum has poetarum formas ac dicendi figuras fabulis ſimiles affirmas. Ex iis enim, quæ paulo ante commemorata ſunt, tam inter ſe finitimæ atque affines videntur, ut haud ſciam, an eandem, ſed certe parem utroque in genere vim ineſſe dixerim. Ac proinde valde iis aſſentior, qui omnes hos dicendi ornatus ab ipſis fabulis derivatos eſſe opinantur. Nam quid aliud ſunt demum hæc ſimulacra, ac figuræ, niſi breviores quædam fabulæ, quarum ambages quidem amputentur, retineatur vis ac lepor? Quid enim metaphoram eſſe dixeris, niſi meram, ſed verborum ambitu contractam fabulam? Quid ſimilitudines, niſi germanos apologos? Alias æque figuras non obſcure ab hoc fonte deductas, & fabularum, a quibus emanarint, imagines ac exempla eſſe facile agnoveris. Miram, inquit B., neque antea mihi perſpectam fabulas inter, ac figuras cognationem aperuiſtis, eoque magis probatis, quo ægrius, neſcio quomodo, ferebam a Didaſcalicorum verſibus omnino excluſas eſſe fabulas, quarum obſcuritatem ac latebras illis tantum ademptas, jucunditatem pene reſtitutam eſſe video. Sed venit in mentem id a vobis exquirere, quomodo putetis oriri potuiſſe hanc ipſam inter fabulas, & has formas dicendi affinitatem? Nam neque caſu hanc tantam ſimilitudinem extitiſſe arbitror, neque invenio, cujus ſtudio in hominum ſermonem, & in ſcribendi elegantiam influxerit. Tum ego, quoniam, inquam, in ſermonis principiis inveſtigandis conjiciendo progredi oportet, veriſimile hunc in modum ſeſe rem habuiſſe videri poteſt. In populorum primordiis, atque agreſtiore vita cum permulta nomina ac vocabula ad ſignificandas res deeſſent, primum actione ac geſtu fuiſſe

 homi-

homines uſos, prout ab iis fit, quibus intercepta ſit facultas loquendi; ſed cum hæc ad ſublevandam ſermonis inopiam non ſufficerent, fabulas tamquam picturas rebus deſignandis magis accommodatas fuiſſe adhibitas. Nota eſt illa Menenii Agrippæ ad plebem, quæ in montem Sacrum ſeceſſerat, fabella, qua rudi populo, qui juſtitiæ, & civitatis conſtituendæ neque vim neque nomen teneret, illa corporis humani membrorum inter ſe diſſidentium imagine utilitatem legum ac magiſtratuum in animos intulit. In ipſis philoſophiæ incunabulis eâdem fabulandi induſtria ſapientes uſos ſcimus ad morum doctrinam imperitorum mentibus communicandam. Sermonis autem copia, ac rerum notitiis paulatim deinde auctis, quamvis eo præſidio propter utilitatem inſtituto carere homines facile poſſent, tamen cum non mediocrem inde conſequutam jucunditatem viderent, detracta etiam neceſſitate propter voluptatem retinuerunt. Sed cum ad rerum obſcuritatem, ac longiores ſermonis ambages vitandas amoveri fabulas oportuit, tunc circumciſis ambagibus, earum vim atque elegantiam in hos concinniores dicendi modos traduxerunt. Unde quod in scripturæ inveniendis elementis accidit, ut ipſæ rerum picturæ, quæ initio ad res deſignandas adhibebantur, paulatim contractæ in litterarum notas tranſierint, illud idem etiam in hominum ſermone videtur contigiſſe: nimirum ut fabulæ quaſi cogitationum imagines ad rudiorum intelligentiam primo adhibitæ, deinde contraherentur in hos breviores dicendi comptus, quaſi figuras, quibus & communis ſermo, & poetarum oratio præſertim eſſet elegantior. Nonne in paucis ſæpe verbis, & ſingulis fere vocabulis hujus originis veſtigia, ac ſimilitudinem deprehendimus? Verum ego vos ab inſtituto ſermone pene abduxi, dum a rebus ad verba revoco: quare ad reliquas formarum opportunitates, & Didaſcalicorum virtutes quæſo pergite. Tum A., imo, inquit, ad intimam formarum atque imaginum vim penitus inſpiciendam, atque ad ipſas radices ac ſtirpes ejus, de qua dicimus, poetarum pulchritudinis nos revocas, dum illius originem a verbis etiam ac vocibus repetis. Nam quæ demum alia hujus dicendi laudis elementa ſunt, quam iſthæc ipſa vocabula

atque

atque nomina? Aut quo pacto conceptæ illæ atque incluſæ animis formæ erumperent, niſi cogitationibus noſtris hæ vocum tanquam imagines reſonarent? Atque ex hoc fonte ſane effluxit illa verborum cum rebus ſimilitudo, & illa propria poetarum hujus etiam imitationis exprimendæ facultas: hinc gravibus ſonis ingentia, levia remiſſis, blanda ſuavibus, triſtia miſerabilibus referunt, & quotquot animorum motus ſunt, totidem ipſis vocum mutationes, tamquam ad variandum colores occurrunt, ſeſeque offerunt. Cum in hoc tam multiplici verborum apparatu illuſtriora atque ad res indicandas aptiora quæque ſeligunt, quid mirum, ſi uno verbo interdum magnopere nos impellunt? & quemadmodum ex unius lineæ ductu illud inter Apellem & Protogenem ſummi artificii certamen extitit, ſic in uno vocabulo excellentium poetarum ingenia ſæpe cernimus. Jam vero cum varie verba component, interque ſe jungent, conformabunt, transferent, quantus rebus ipſis ornatus, quantus ex hac ſtructura & collocatione vocum orationi ſplendor adveniet? Ejuſdem ſententiæ ſpecies alio verborum ſive delectu, ſive ordine, quam erit præclarior? Sed his omnibus cum ſeſe adjunget numerorum concentus, atque harmoniæ vis, & omnes has & cogitandi & dicendi virtutes colligabit, ac vinciet, tum vero orietur illa concinnitas & ſuavitas carminis, quæ poetarum laudes perficit una maxime, atque abſolvit. Hæc eſt, quæ inuſitato ardore commovet animos, & quocumque incubuerit, facile pertrahit, quæ incredibili jucunditate perfundit, quæ plauſus, quæ clamores efficit. Tunc ego paulum ſubridens, ain vero, inquam, an vos ex præſtantiore quaque arte ſubſidia ad poetas ornandos colligetis? Neque enim ſatis habuiſtis in formis conficiendis picturæ imagines ac ſimulacra illis impertiri, niſi nunc muſices concentus, ac ſonos etiam tribuatis? Quid ni vero, inquit A., tribuamus, & cognatam illam humanis auribus atque animis harmoniæ rationem illis potiſſimum adjudicemus? Si inanes vocum flexiones, & nihil ſignificantes tibiæ ſoni in nobis tam varios tamque jucundos motus excitant, quam validius animis illius harmoniæ vis dominabitur, quæ ſonos verbis,

nu

numeroſque rebus conjunget, atque hac cogitationum & cantus varietate aures unâ menteſque implebit? Nam qui carminis ac numerorum concinnitate plus æquo delectati eo uſque adducti ſunt, ut in ea ſola poeticæ vim omnem ponerent, ii mihi videntur, nec artis hujus magnitudinem, nec ipſam concinnitatis rationem intelligere, cum eandem a rebus diſtrahunt. Siquidem non citharœdum aut aulœdum aliquem inſtituimus, quorum inanes etiam vocum ſoni per ſe poſſunt conſiſtere, neque de modorum quopiam artifice, ſed de præcellente rerum pulcherrimarum effectore, ac dicendi moderatore inquirimus. Cujus illa demum erit germana concinnitas, quæ ex hac numerorum cum rebus ac ſententiis conſenſione coaleſcet. Tum B. hac etiam ex parte, inquit, quanta Didaſcalicorum virtutibus fiet acceſſio! Res enim ex philoſophiæ ac doctrinarum fontibus hauſtæ ſane & numerorum copiam & uberiores ſonos per ſe ipſæ parient. Sententiarum vero illa vis quantum elegantia dicendi, & carminis concentu augebitur! Sed hæc ipſa etiam ſuavitatis novitas, atque inſolentia quantam pulchritudinem, quantam jucunditatem rebus adjiciet! Inuſitata hæc doctrinis inducta ſpecies cum inde accidet, unde minus expectabatur, quam erit hoc ipſo gratior atque pulchrior! Simile hoc videtur Græci illius artificis induſtriæ, qui quo formoſiorem Venerem efficeret, in Satyri idcirco excavato ſimulacro collocaverat. Ita deæ ſpecies ab ipſa circumpoſitæ imaginis feritate comptior ac venuſtior, a molliore autem muliebri forma vaſtius viri robur, atque illi lacertorum tori latiores videbantur. Sed aliud etiam ineſt, inquit A., in hac veri docendi ſuavitate, quod ad ſingularem legentium delectationem valere plurimum opinor. Illa harmoniæ vi, illa numerorum concinnitate quam multarum in nobis rerum memoriam excitari neceſſe erit! Quot latentium veritatum igniculos ac ſemina commoveri! Hinc quæ intelligemus, magis a nobis ipſis inventa, quam lecta putabimus, pluraa nobis comprehendi, quam explicata ſint, mirabimur. Quam hæc nos noſtri diligentes mire rapient! Quam ingenio noſtro delectati ſatis docti nobis videbimur, nobiſque placebimus! Quam vero divinos, ac hu-

humanâ majore vi præditos hujuſmodi poetas arbitrabimur, qui cum inuſitata omnia ac peregrina nobis afferant, tum nos ipſos ſolitò beatiores, ac doctiores pene faciant!

Tum ego, video, inquam, didaſcalici carminis tuendi ſtudio nos eſſe fortaſſe plus æquo abreptos. Cum enim Didaſcalicos in poetarum civitate initio vix retinuerimus, paulatim ad primos ſubſelliorum gradus adducimus, & jam cum ipſis credo majorum gentium poetis fere contendimus. Tunc A. equidem, inquit, neque turbas metuo ab his minime ambitioſis civibus, neque ullam arbitror, aut certe levem eſſe poſſe contentionem ordinum inter ſe diſſimilium. Sejunctæ cuique ſunt ſedes, diſpares carminum gradus, varia rerum diſcrimina intercedunt. Neque enim eoſdem impetus omnia, nec eoſdem ſpiritus poſtulant. Epici ſiquidem illuſtrium virorum geſta concinunt; patrias res etiam ab eorum verſibus cognoſcimus, regna ac gentes, quibuſcum multa nobis communia ſunt jura, diſcimus. Quæ quidem omnia & ipſa rerum magnitudine noſtros ſublimium atque admirabilium appetentes animos valde capiunt, & noſtra magnopere interſunt, noſque propius attingunt. Temperatior autem dicendi modus, veritatis nimirum docendæ, didaſcalicis poetis erit adhibendus. Verum, ſi Epicorum vires eiſdem minus conveniunt, non idcirco ſui etiam illis comptus venuſtateſque deſunt. Menander Homeri ſimilis eſſe noluit, neque vitio ſibi dandum putavit, ſi propriis contentus dotibus, alienis careret. Tum B. an, inquit, Didaſcalicos, quoniam in remiſſiore ſcribendi genere verſantur, idcirco ab omni ſublimium rerum magnitudine arcebimus? An ſolis Epicis ingentium hujuſmodi argumentorum omnem apparatum tribuemus? At ne illi quidem ipſi in eâdem ſemper magnificentia verſantur. Iliadem dicendi vi ac magnitudine Odiſſeâ uberiorem ipſa rerum magnitudo ac dignitas faciebat: nec iis aſſentior, qui Homeri magniloquentiam cum ætate conſenuiſſe exiſtimant; ſed πολιτειαν οἰκονομίᾳ grandiorem opinor ſonos etiam majores ſua ſponte protuliſſe. Verum quot genera hujuſmodi ſublimium rerum pertractari a Didaſcalicis poſſunt, quæ ipſis Epicorum argumentis nec admirationis minus habeant, nec noſtra minus

nus interſint? Si de virtute atque honeſtate, ſi de moribus ac legibus, ſi de adminiſtranda civitate dicere inſtituent, quæ ſeries, quæ ubertas orietur rerum magnificentiſſimarum? Sed ſi Empedocleam illam rationem velint perſequi, ac de rerum natura & cauſis dicere, quid eſſe poterit ad agendum amplius, quid hac mundi univerſitate majus, quid nobis opportunius? Illæ Græcorum concertationes, atque ipſa Romani Imperii conſtitutio, quam minutæ res atque anguſtæ videbuntur, quam ad nos fere nihil pertinentes, ſi huic tantæ magnitudini, totque commodis conferantur. At de illâ, inquit A., magnitudine, atque utilitate rerum agimus, quæ ſenſu ipſo per ſe gignitur, ſuaque ſponte nos excitat. Sint enim hæc, quæ de naturæ cauſis atque effectibus dici poſſunt, magna æque, nobiſque percommoda, num tamen idcirco perinde nos tangent, atque hominum res, quæ communione quadam naturæ nobis tam finitimæ ſunt ac propinquæ? Proinde quis unquam ſiderum, & cæli converſiones æque, atque civitatum motus ac mutationes ad ſeſe pertinere exiſtimat? Nuda ſcilicet ac vacua omni animorum perturbatione iſta ſunt, neque propterea cum illa humanarum rerum utilitate comparanda, quæ cum ſuavibus hiſce motibus tam arcte conjungitur. Noſti enim, quem ictum habent, quo pellunt animos, falſæ illæ atque inanes affectiones; quam jucunde agitamur, cum amamus, cupimus, expaveſcimus. Similitudine rerum abrepti nos ipſos in illis fortunæ commutationibus verſari fere credimus, & affinitatis quadam conjunctione commovemur. Hæc ab ipſis naturæ initiis profecta, & in omnium inſita ſenſibus ſubito nos excitant; illa autem, quæ tam longe a nobis remota intelligendo diuque meditando vix aſſequimur, aut nullos aut lentos certe, ac deſides motus afferunt. Tum B., at iſta, inquit, ſi ita videtur, accuratius exquiramus: fortaſſe enim nec tam ſegniter nos ab iis rebus moveri comperiemus, quas intelligendo meditandoque intime percipimus; nec ab iis ipſis, quæ communibus infixæ ſenſibus videntur, impelli nos acriter cognoſcemus, niſi cum eaſdem antea animo & cogitatione probe perſpexerimus. Quid enim quempiam

nul-

nulla cognitione inſtructum, niſi pene ſtipitem aut belluam ad paſtum abjectam cenſeas? Earum quippe etiam rerum, quarum peculiares nobis conciliationes natura fecerit, facile tum ſenſus hebeſcit atque extinguitur, cum nullo uſu intelligentiaque excitatur. Proinde, ſi qui ab omnium ſocietate ſejuncti in montibus ac ſylvis nati atque alti ſunt, ipſos hominum occurſus fugiunt, & omnem naturæ conjunctionem abrumpunt. Quo autem quisque eſt ſocietate & convictu hominum excultior, & ſuæ & cæterorum utilitatis intelligentior, eo acrius illius conjunctionis vi capitur, & reliquorum opis atque auxilii indigentem ſe videns ad opitulandum aliis eſt propenſior. Primo ſuæ ipſe civitatis, deinde finitimarum, demum omnium gentium propinquitate devinctus, humani nihil a ſe alienum putat; regionum etiam remotiſſimarum res, moreſque inquirit, caſibus fortuniſque movetur, tantum denique caritate ac benevolentia, quantum cognitione progreditur. Verum ſi idem rerum cognoſcendarum limites non terræ finibus terminaverit, ſed eo uſque intelligendo perrexerit, quoad animo & cogitatione poteſt pertingere; ſi non ſolum fluxa hæc & brevia, ſed immenſa etiam ac perennia mundi corpora, eorumque ingentes illos curſus converſioneſque viderit, quam ſe ille repente e ſocordia colliget, ac recipiet, & hujus tantæ magnitudinis animadverſione excitatus, quam ſe antea hoſpitem ac peregrinum in hac naturæ univerſitate fuiſſe mirabitur! Cumque ſe non unius loci popularem, ſed mundi ipſius tanquam ingentis municipii civem agnoſcet, quam illum fere pœnitebit rerum atque commoditatum omnium, quæ anguſtis noſtrarum urbium ac regionum ſpatiis coarctantur! Quam nihil majus reputabit, nihil quod noſtra magis interſit, quam hunc tam ingentem rerum omnium ac tam præclarum ordinem! Peragrare tum ſibi immenſos naturæ fines videbitur, ac ſupra hominis fortunam ac vitæ conditionem erigi; neque enim annorum brevitate atque imbecillitate corporis, ſed animorum comprehenſione, & ſcientiæ amplitudine vivendi rationes æſtimabit. Qua rerum admiratione qui ſemel rapti ſeſe iis cognoſcendis implicuerunt, ab iiſdem divelli vix unquam

patiuntur. Neque enim ſi tranquilliores, ac minus turbulenti ſunt, quam cæterarum cupiditatum, hi ſcientiæ motus, minus alacres idcirco atque ad alliciendas mentes validi ſunt illius impetus. Siquidem inſatiabili, quod nobis a natura eſt inditum, ſciendi deſiderio, ſine ſummo jucunditatis ſenſu facere ſatis non poſſumus. Hinc ambitionum illecebras miſſas faciunt, non odio, non metu, non voluptate alia a ſemel inſtituto ſtudio detorquentur, vitæ ipſius pericula contemnunt, aut minime ſentiunt. Quod quî fieret, niſi hic veritatis quærendæ ardor cæterarum omnium cupiditatum vim antecederet? Atque inde profectæ ſunt illæ nobilium etiam philoſophorum ſententiæ, in veritatis cognitione ſummum bonorum finem ſtatuentium. Ad hanc ſcientiæ vim cum ſuavitas carminis accedet, quam validiora erunt hæc ipſa invitamenta naturæ? Quam labentur vehementius, tanquam amentatæ haſtæ, & quam altius intimis ſenſibus inhæreſcent? Hanc igitur ſcientiæ ac humanitatis ſocietatem ſi Didaſcalici ſequentur, quid eſt, quod illis ſingularem movendi & delectandi opportunitatem non concedamus? Quid enim aliud indicant illi Sirenum cantus, qui ab Homero tam valentes ad ſapientis animum fuiſſe memorantur, ut Uliſſes de ſuis, ſuorumque fortunis periclitari mallet, quam cantus, qui uberem rerum ſcientiam polliceretur, ſuavitate carere? Quid a Virgilio convenientius repertum eſt epulis Conditorum Romani & Cartaginenſis Imperii, quam illud ab Atlante traditum, de ſtellarum curſu, ac rerum cauſis carmen? Nempe ut declararet optimo cuique, doctrinam cum elegantia conjunctam eſſe jucundiſſimam. Tum ego, magnifice, inquam, hæc a te dicuntur; ſed ſi rem ipſam propius intueare, vereor, ne repente dilabi hanc tantam jucunditatem invenias, & hos Sirenum cantus ab auditoribus pene vacuos ac deſertos relinqui. Quotus enim quiſque ad hæc quæſo ſe conferet? Si iis rebus moventur homines, quas intelligunt, videtis, quam pauci ſint, qui horum ſcientia trahantur. Atque hi quidem ipſi, niſi humanitatem litterarum cum doctrina conjunxerint, haud ſcio, an hæc ita verſibus exornata facile reſpuant. Quo igitur recidet ea tam glorioſa ſuavitas, quæ

ipſa

ipſa audientium infrequentia palam refellitur? Quod eo magis in hoc ſcribendi genere erit reprehendendum, cum Poetæ & utilitatem plurimorum maxime ſpectent & voluptatem? Tum A., at cur inquit, a Didaſcalicis flagitabimus, ut quæcumque litteris mandaverint, ad omnium intelligentiam accomodentur? An iis duriores ſcribendi leges, quam cæteris omnibus imponimus? Quaſi vero qui ornatos ac venuſtos ſe eſſe velle profitentur, continuo eos oporteat facile item ac dilucide omnibus dicere, atque hebetiorum etiam ingenia acuere. At cur non illud idem a cæteris compte & jucunde ſcribentibus expetimus? Qui quidem ſcribendi officio facere ſatis putantur, ſi a peritis earum rerum, de quibus agunt, probentur. Qui hiſtoriis ſcribendis dant operam, cum de regionum ſitu, de inſtruenda acie accuratius dicunt, ab iis fere ſolis, qui locorum deſcriptiones rite teneant, & militari ſcientia inſtructi ſint, intelligi probe poſſunt, neque tamen præclare conſcriptæ hiſtoriæ laude carent. Nemo Ariſtotelem, nemo Platonem non inter ſummos egregie dicendi magiſtros collocat, tametſi a doctiſſimis tantummodo legantur. Ipſe latinæ eloquentiæ parens Cicero non minorem opinor propterea ſibi laudem comparavit in iis, quæ de philoſophia eximie ſcripſit, quia a paucioribus cognoſcuntur. Sed diſcedamus a philoſophis, ad poetas veniamus. Ipſum illud inſolens eorum dicendi genus, & aliena pene, qua loquuntur, lingua, quid magis declarat, quam fugiendæ multitudinis conſilium? Nonne aperte iſtud etiam indicant, cum identidem profanum atque imperitum vulgus a ſuis verſibus arcendum denunciant? Quod eo magis mirandum eſt, cum in rebus in communi intelligentia poſitis idem faciunt, & peritioribus placendi ſtudio has ipſas a populi judicio removent. Non eſt neceſſe commemorare multos. Quis Pindaro in rebus facillimis difficilior? Sed num idcirco non illum inter poetarum principes numeramus? Quanto magis igitur Didaſcalicis id erit dandum in rebus altiſſimis, & ſuapte natura a multitudinis uſu abhorrentibus? Niſi forte, quod in levibus etiam argumentis concedimus cæteris, in philoſophia non ipſis dabimus, ut peritiſſimis placeant. Nam quod ne doctis quidem ipſis patere pro-

miſcue aditum ad ſuos verſus ſinunt, ſed præſtantiorum tantummodo ſuffragia poſtulant, quis hoc in illis jure reprehendat? Cum Socraticis olim laudi fuerit, quod iis tantummodo ſcriberent, qui eſſent & philoſophia & politioribus litteris exculti, cur non idem conſilium in his artium docendarum poetis erit æque commendandum? Si eos ſibi judices ſeligent, qui doctrinas cum humanitate conjunxerint, reliquos vero quaſi non ſatis muſarum ritu initiatos rejicient, quis non auditorum paucitatem eorumdem dignitate probe compenſatam exiſtimet? Si quæ quis ſcriberet, probare optimis poſſet, quid jam plurimorum ſententias quæreret? Muſarum enim cultus, ii demum ſunt maximi, qui & doctrinis ipſis lucem ac ſplendorem afferunt, & præſtantiora ingenia perficiunt, ac illuſtriore loco ſtatuunt. Hic ego, vos vero, inquam, egregie Didaſcalicorum rationes defenditis, & quibus in rebus verebar, ut mihi non ſatis eorum cauſam probaretis, ibidem valere eos plurimum perſuadetis. Jam enim fateri cogitis ſingularem ineſſe poſſe in eorumdem verſibus præſtantiam, & quæ cum ipſis epicis facile poſſit contendere. Tum B. ſed ne plus æquo Didaſcalicis, inquit, videamur tribuere, ad illam normam, ſi placet, rem perpendamus, qua una fere in cæteris artibus æſtimandis utimur; nimirum quo quæque acriorem animi vim atque ingenii aciem poſtulant, eædem ut majore etiam in laude ſint. Quem enim alium modum in judicio de artibus ferendo adhibemus, cum præ hac ingenii exiſtimatione nullam interdum ne utilitatis quidem ipſius, ac vitæ neceſſitatis, quæ cæteroquin tanquam finis artibus eſt propoſitus, rationem habeamus? Quis enim ſigna ac picturas egregie laboratas, ob eam utilitatis inopiam minus magnifaciet? Aut poetarum labores ob ſolam dicendi excellentiam, non philoſophorum, ac mathematicorum etiam inventis conferat, cum utraque parem animi ſolertiam in diſſimili genere præleferant. Si ad hanc igitur legem Didaſcalicorum conatus exigemus, facile, opinor, cæteris eoſdem præferemus, qui in hac ingenii contentione duas habent excellendi partes, duplicemqe commendationis cauſam, alteram a dicendi laude, alteram a rerum præſtantia deductam. Ac de dicendi quidem lau-

de ſatis eſſe arbitror, quæ hactenus ſunt commemorata. Quod ad res ipſas attinet, certe non minorem ingenii vim declarant. Nam quæcumque in promovendis doctrinis excogitata ab aliis, atque inventa divinitus fuerunt, dum illi in bono lumine collocant, atque eo Muſarum ornatu diſtinguunt, tam miram ac ſingularem rebus ſpeciem afferunt, ut parem iiſdem rerum auctoribus ingenii ſibi gloriam vindicent. Quidni enim inveniendi pene laudem promereri ii poſſint, quorum egregio dicendi artificio quæcumque expoſita ſint, continuo eadem nova omnino, & nunquam antea aut lecta, aut audita videantur? Quare quæ tam præclara erit Epicorum & Tragicorum opera in fabula rite conſtituenda, atque in rebus, quas quis geſſerit, apte diſponendis, quæ hoc admirabili rerum contextu a naturæ ipſius fonte deducto, ac Muſarum comptu exornato non obſcuretur? Tum ego, ſed vide, inquam, quid hoc conſtituendæ fabulæ nomen valeat, ne ejus ſignificationem, quo minime eſt æquum, trahas, ſi propriam Epicorum in recta rerum conſtitutione laudem cum Didaſcalicis communices. Quid enim quæſo commune habet cum eo, quem Didaſcalici ſequuntur in rebus apte collocandis ordine, hæc, de qua eſt ſermo, rerum, ſive fabulæ conſtituendæ ratio? Noſti eam totam Epicorum, ac Tragicorum virtutem eſſe, qua omnes poematis partes mira rerum conſenſione conſtringunt, unamque rem efficiunt. Quorum artificium in eo nimirum verſatur, ut ſumma varietate diſtinguant omnia, rurſus eadem ut inter ſe nectant, & poſteriora prioribus, quæ præcedunt, conſequentibus ita colligent, unum ut exitum cuncta reſpiciant, atque ad eundem referantur, demum ut loco etiam ac tempore congruant. Cujus quidem rei tanta vis eſt, ut cæteræ etiam artes illam admiratæ ad ſeſe traduxerint, nec in pictura, nec in architectura præclarum quidquam eſſe poſſit, quod non ex hac partium conjunctione efflorescat. Sed ab ea laude Didaſcalicos ſuapte natura longe removeri vides. Ob ipſam tam multiplicem ac variam rerum inter ſe plerumque disjunctiſſimarum tractationem quo pacto poſſunt adipiſci illud unum & ſimplex, de quo nobis eſt ſermo? Aut ſi id quoque modo conſequentur, iſthæc iners materiæ con-

jun-

junctio, quam unam aſſequi illi poſſunt, num ſatis pellet animos, & cum illa actionis conſenſione, quam Epici ſequuntur, conferri poterit? Tum B., At, inquit, ſi opifices etiam, ut dictum eſt a te, hanc partium inter ſe conſentientium, atque ad unum finem ſpectantium pulchritudinem in ſuis artificiis conantur imitari, cur eandem Didaſcalici, ſi propriam minus habeant, non item mutuentur, ad ſeque transferant? Quod Pictoribus, Architectis, Muſicis concedimus, cur illis invidebimus? Nam ſi ex ipſa rerum conjunctione poteſt iſthæc carminis colligatio proficiſci, qua ex re aptius eadem, quam ex his Didaſcalicorum argumentis orietur? Quod unquam facinus, quæ hominum actiones poſſunt tam multas, ac tam varias res tam apte colligare atque connectere, quanta conſpiratione & conſenſu tot ingentia interque ſe remotiſſima corpora gravitatis vi conſtricta, quaſi illo pythagoreo Jovis carcere inclusa, in hujus univerſitatis molem unumque mundi corpus coalescunt? Sed hæc ex inerti materiæ coagmentatione conflata conſenſio ſi tibi non ſatis accommodata videtur ad illam aſſequendam pulchritudinem, ſi non corporum ſe varie moventium concordia putas unum illud effici, quod allicit animos, ſed actione opus eſſe varia, præſtante unius conſilio directa, unum ad finem converſa, uno temporis, locique termino circumſcripta, nihilne conſilii ſubeſſe exiſtimas in iis ipſis tam bene convenientibus motibus? Ex hac ipſa materiæ conjunctione nullane erumpit, ſeſeque prodit ratio atque intelligentia? Cum hanc rerum molitionem, ac naturæ ordinem numeris, & carminis vi patefactum intuebimur, non in animum irruet, ac ſenſus omnes occupabit actio varia, multiplex, infinita, una eademque ſimplex, integra, abſoluta, rationis ac ſapientiæ pleniſſima? Quis auctorem ac moderatorem operis non ſubito agnoſcet, nec rerum æque, & carminis πρωταγωνιστὴν Deum eſſe perſpiciet varias corporibus vires, poteſtatesque adjungentem, atque his tanquam adminiſtris hanc rerum ſummam ſtabilientem ac ſervientem? Num ſolemnem etiam ac juſtam tam ingentibus rebus continendis loci, ac temporis circumſcriptionem deſiderabit? Nam ſi annuo ac diurno ſolis circuitu, ac urbium, & domorum ambitu hujuſmodi actio-

nis

nis comprehenſionem coarctari minime poſſe intelliget, tamen alios inveniet magis conſentaneos tanto operi attributos eſſe fines, temporum omnium diuturnitate, & ſpatiorum longinquitate circumſcriptos, ipſius videlicet naturæ immenſitate prorogatos. Sed quid diutius in hac epici & didaſcalici carminis comparatione inſidimus? Quid in his immoramur, quaſi dubitemus divina humanis anteponere? Tum ego, Tu vere, inquam, dum Didaſcalicis tantam rerum magnificentiam tribuis, ſublimius quoddam carminis genus ab iis poſtulas, quam quod hominum ingeniis convenire poſſit. Si in cœtus, & concilia deorum muſas introduci oporteret, nullum certe eſſet, quod illis dari poſſet, neque majus, nec diis auditoribus dignius, quam, quale eſt a te adumbratum de rerum ordine ac mundi conformatione carmen. Cur vero, inquit A., non cenſeamus etiam inter homines verſari poſſe divinos eoſdem cantus, ſi præclara hæc argumenta Didaſcalicorum ſtudio eo uſque recolantur & celebrentur, quoad perducta ſint ad eam excellentem formam, quam & recipere ipſa poſſunt, & carminis vis ſuſtinere? Num enim communibus ac vulgaribus exornandis rebus tantummodo poetæ præſtant, in majoribus vero omnis eorum induſtria concidet atque diffluet? Num magnopere nos capient concinendis tenuiorum etiam hominum caſibus, quorum ignotam nobis antea fortunæ conditionem præter expectationem recognoſcimus, cum vero abditas atque obſcuras rerum cauſas, deſcriptionemque naturæ nobis aperient, neque ſatis allicere neque detinere nos poterunt? At ſi tanta eſt in poetarum artibus vis illius, quam αναγνωρισιν vocant, nos agnitionem reddere poſſumus, in nullis aliis eadem certe melius, quam in Didaſcalicorum cantibus enitebit. Nunquam enim mihi perſuaſum erit ullis inopinatis ac mirabilibus hominum caſibus nos tam jucunde poſſe affici, ut ex maximarum rerum ac naturæ ipſius agnitione non multis partibus uberiorem voluptatis fructum capiamus. Cum igitur ortus ac principia intelligemus rerum hujuſmodi, quarum vim atque effectus ignotis etiam cauſis mirabamur, cum iiſdem ſubeſſe legibus, & certo & conſtanti cum reliquis omnibus ordine nexa atque aptata illa videbimus, quæ

diſcrepantia rebamur, interque ſe pugnantia, & quorum non intellectis antea motibus perturbari cætera pene timebamus, quænam erit unquam ex aliarum rerum agnitione profecta delectatio, quæ non hujus tantæ voluptatis copia ſuperetur? Quæ mutationes, qui repentini eventus ex ignotis antea cujuſpiam parentibus præter opinionem compertis derivati tam ſuaves eſſe poſſunt, ut pares ſint huic cognoſcendi jucunditati; cum quoad animo conſequi poſſumus, longiſſimam illam cauſarum aliarum ex aliis ſuccedentium ſeriem intelligimus, earumque inter ſe, & cum iis, quos gignunt, effectibus tanquam propinquitates & cognationes ediſcimus? Tractantur hæc ipſa quidem ab aliis etiam diſciplinis, explanantur, docentur. Sed ut Phidias ex Homeri verſibus pulchriorem hauſit Jovis Olympii ſpeciem, quam nunquam antea ex ullis aliorum corporum formis comprehenderat, ſic hunc naturæ ordinem ex Didaſcalicorum numeris formoſiorem atque auguſtiorem exoriri agnoſcemus, quam ulla antea aliorum opera perfectum vidimus. Ex horum enim diſciplinis ad poetarum artificia delati tanquam e rudibus tectis in ampla ac illuſtria domicilia, ebore, auro, picturis inſtructiſſima, virgulâ illâ Minervæ repente traductos nos eſſe mirabimur. Quippe ſoli demum poetæ vitam atque animum rebus, ac divinitatem fere quamdam tribuunt. Cum hæc ſuis illi comptibus attigerunt, non intervalla corporum tantummodo, magnitudines, celeritates cognoſcimus, ſed ad ipſam naturæ molitionem coram intuendam adducimur, intereſſe operi, motus, converſioneſque contemplari nobis videmur, divinarum denique actionum conſiliorumque teſtes, ac ſpectatores aſſidemus. Nullos alios ego quidem poetarum conatus, non ſcenas, non theatra huic tantæ pulchritudini comparo. Sed nimis longe nos ſuſceptæ diſputationis ardor abducet, ſi cætera perſequi volumus. Nam & Familiares noſtros brevi huc adfuturos opinor, qui ſi nos in eadem disceptatione deprehendent, aut ad redintegrandam controverſiam adigent, aut excluſos ſe ægre ferent. Quare, quæ reliqua ſunt, ſi ita videtur, in aliud tempus differamus. Cui cum aſſenſi eſſemus, vultum & orationem ad remiſſioris ſermonis urbanitatem traduximus.